

Gunnar Gunnarson

Karl Korsch och marxismens filosofi

[Denna artikel skrevs 1972 som förord till en antologi med texter ("Marxismens filosofi") av Karl Korsch]

Man måste vara redo att prisge alla övertygelser så snart de inte längre överensstämmer med de givna erfarenheterna. (*Karl Korsch*)

Den kris som socialismen för närvarande genomgår i de framskridna kapitalistiska länderna härrör till stor del ur det förhållandet, att de förutsättningar, som enligt Marx var oundgängliga för en övergång till socialismen – en storindustri, präglad av en stark koncentration av produktion och kapital å ena sidan, en organiserad, intellektuellt mogen och skolad arbetarklass å andra sidan – här föreligger "färdiga", samtidigt som emellertid borgarklassens makt ingalunda avtagit och massorna av arbetare och löntagare försvagats i sin socialistiska medvetenhet på grund av den borgerliga, av förfogandet över massmedia och manipulatorisk "kulturindustri" stödda "hegemonin". I de genomindustrialiserade kapitalistiska länderna står det allt klarare att en revolution med våldsamma medel inte längre är möjlig och skulle undanröja själva grundvalarna för uppbyggandet av socialismen. Klart står också att strävandena att genom reformer inom det kapitalistiska systemets ram övervinna systemet självt slagit fel. Den sovjetryska statssocialismen med dess tyranni, byråkratiska centraldirigering och andliga ofrihet är inte längre förebildlig ens för den nationella och sociala befrielsekampen i u-länderna, som efter revolutionens seger först måste bekymra sig om sin industrialisering innan de ens kan tänka på en socialistisk utveckling i egentlig mening. Och i de framskridna kapitalistiska ländernas arbetarrörelse saknas konkreta alternativ för den enda möjliga, fredliga revolution, som skulle kunna förverkliga socialismen. Här försöker den reformistiska delen av arbetarrörelsen en utväg i en reform- och skattepolitik, som stöter på allt snävare gränser, och hjälper sig med halvhjärtade planeringsförsök inom blandeekonomins ram, som inte går utöver vad systemet och dess intresser utstakar. Och den kommunistiska "vänstern" faller återigen tillbaka på föråldrade paroller om våldsam revolution eller gräver ned sig i övergivna stalinistiska positioner. Klyftan mellan teori och verklighet ökar på båda hållen och leder till villrådighet och handlingsförlamning. Samtidigt aktualiserar den rådande ofriheten och maktlösheten på arbetsplatserna, den ökade exploateringen av arbetskraften, mekaniseringen, hetsen och stressen, det ökade hotet mot arbetarnas och löntagarnas liv och hälsa genom arbetsmiljöns förslumning och förstörelse den industriella självstyrelsens idé och därmed också återigen den vidare, socialistiska frågan om äganderätten till produktionsmedlen och förfogandet över produktionsresultatet. Problemet om förhållandet mellan teori och praktik, som är grundläggande för marxismen och vars klarläggande är en förutsättning för en riktig strategi i kampen mellan arbete och kapital, upptas därmed också på dagordningen. Härmed får Marx' tanke om socialismen som demokratins förverkligande ny aktualitet och anvisar riktningen för arbetarklassens kamp: den politiska demokratin måste leda till förverkligandet av den ekonomiska, socialismen är demokratins "förlängning", dess slutliga förverkligande. Så vinner den nyväckta diskussionen om "medinflytande", "bestämmanderätt", "självförvaltning", "arbetarägda företag" en politisk och kulturell dimension och ställer frågan om möjligheten av och vägarna till socialismens förverkligande i de utvecklade industriländerna.

I detta sammanhang vinner marxistiska tänkare som Karl Korsch, Antonio Gramsci och Georg Lukács en förnyad aktualitet. Karl Korsch var en av de första som upptäckte den marxistiska teorins förstelning både i Kautskys "Marx-ortodoxi" och i den till statsdogm institutionaliserade leninistiska och stalinistiska doktrinen. "Marxismus und Philosophie" är ett skarpsinnigt försök att blottlägga den ödesdigra boskillnaden mellan teori och praxis i den

kontinentala och ryska arbetarrörelsens tänkande och att hävda en empirisk och odogmatisk ståndpunkt, som knyter an till arbetarrörelsens alla former och som betonar tankens aktiva roll och marxismens humanistiska innehåll. Men vidare hävdar Korsch att socialismen, om man betecknar den som "avskaffandet av det kapitalistiska produktionssättet", förblir något negativt, och från positiv synpunkt förblir en tom formel. I sina erfarenheter från "Fabian Society", som han under en kort tid tillhörde, och sina studier i syndikalismen fann han en anknytning då rådrörelsen under den tyska revolutionen efter första världskriget spontant sökte en lösning på socialismens problem i arbetarnas självförvaltning. I "Arbeitsrecht für Betriebsräte" försökte Korsch förena den i rådrörelsen förkroppsligade spontana aktionen med den syndikalistiska tanken på en självförvaltning och den socialistiska idén om socialisering och planering. Korsch' idéer präglas naturligtvis av den tid vari de uppstod, men inte desto mindre har de enligt vår uppfattning ett stort värde för diskussionen av i dag. Korsch hör till de stora föregångarna i fråga om den "direkta" och "industriella" demokratis teori.

Karl Korsch föddes den 15 augusti 1886 i Tostedt i närheten av Hamburg, en ort där fadern var stadsskrivare. Efter ett "ganska ointresserat" studium vid universiteten i Jena, München och Genève blev han med trots allt glänsande vitsord juris doktor och for till London för att bedriva vetenskapligt arbete; han ägnade sig främst åt filosofin. I England blev han medlem av "Fabian Society" och utgav sin första bok, "Die sozialistische Formel für die Organisation der Volkswirtschaft" (1912). Så kom det första världskriget. Korsch blev frontofficer, men det är typiskt för honom att han aldrig bar vapen; på grund av sin opposition mot det militära systemet blev han degraderad till fanjunkare, men slutade kriget som kompanichef. Novemberrevolutionen förde honom över i det marxistiska lägret, han deltog i arbetar- och soldatrådets verksamhet och blev medlem av USPD, den tyska socialdemokratis vänsterflygel, som 1917 hade bildat ett eget parti. Då USPD splittrades 1920 följde Korsch med majoriteten av partiet över i det nybildade tyska kommunistpartiet, KPD. Under denna period – då Korsch bland annat var vetenskaplig medarbetare i socialiseringskommissionen, upprätthöll en docentur vid juridiska fakulteten i Jena och tjänstgjorde som hovrättsråd i Thübingen – publicerade han en del arbeten där han försökte sammansmälta de syndikalistiska impulser han mottagit med sin marxistiska grundsyn. I en skrift från 1919, "Was ist Sozialisierung?", understryker han – för övrigt helt i överensstämmelse med Marx – att "förstatligande" och "socialisering" inte är samma sak. Avgörande är den decentraliserade arbetarkontrollen över fabriker, vad Korsch kallar "den industriella autonomi". Korsch accepterar emellertid inte anarkisternas och syndikalisternas föreställningar om en socialism utan samhällelig, politisk makt. Liksom Lenin anser han att storindustrin förutsätter ett förhållande av överordning och underordning och att de mångas vilja måste lyda en central myndighet.

Av största intresse är "Grundsätzliches über Sozialisierung" (1920) och "Arbeitsrecht für Betriebsräte" (1922), där Korsch går vidare och ställer "dagskraven" i omedelbart sammanhang med "slutmålet", det socialistiska samhället. Skarpt kritisk menar Korsch att socialismen – och i synnerhet den tyska socialdemokratien, som under revolutionen helt lämnats i sticket av en politiskt steril teori, färgad av "Marx-ortodoxin" – inte har vågat eller kunnat ta upp de praktiskt-politiska problem som övergången från det kapitalistiska systemet till socialismen ställer. Socialismen måste redan *före* revolutionen göra utkastet till den kommande socialistiska demokratin genom att upprätta sådana specifikt proletära organ som fabriksråden. Om så inte sker kommer socialismen att *efter* revolutionen utvecklas till ett byråkratiskt system med en markerat hierarkisk uppbyggnad. Emellertid måste de lokala initiativen enligt Korsch's uppfattning koordineras genom partiets ledning av den revolutionära kampen – här slår hans uppfattning av partiet som arbetarklassens avantgarde igenom, en uppfattning som han härleder ur erfarenheterna från revolutionens nederlag i

Berlin i januari 1919 och i München i april samma år. Men till skillnad från Lenin grundar Korsch inte denna uppfattning på teorin att arbetarklassen endast skulle vara mäktig ett ”tradeunionistiskt medvetande” och inte ett politiskt; för honom har arbetarklassens kamp spontant en politisk sida, men denna måste samordnas genom arbetarpartiets övergripande politiska strategi. I detta avseende utgör hans teori, som Rune Slagstad påpekat, en parallell till Antonio Gramscis. Gramsci härledde ur rådsrörelsen i Turin 1919-1920 en teori om den sociala revolutionen, vari fabriksråden utgjorde stommen; efter de felslagna fabriksockupationerna 1920 kompletterade han denna teori med idén om partiet som organisationscentrum för den politiska strategin.

1923 blev Korsch justitieminister i den thüringska koalitionsregeringen mellan socialdemokrater och kommunister och fick en professur i Jena – som berövades honom när nazisterna kom till makten i Thüringen; han återfick den emellertid genom domstolsavgörande. Detta år utkom också hans främsta arbete, ”Marxismus und Philosophie”¹. I revolutionen 1918-1919 hade han upplevt arbetarrådsrörelsen som ett uttryck för arbetarklassens autonoma handlande och i sitt socialiseringsprogram hade han sett uttrycket för marxismens praktiska tillämpning. Men arbetarklassen hade inte lyckats övergå från teori till praktik. Revolutionen hade lidit nederlag, och rådsrörelsen hade förpuppats och avvecklats. Arbetarrörelsen hade visserligen bekänt sig till marxismen. Den hade haft en ”riktig teori”. Men varför hade man då misslyckats? Hur kunde det komma sig att allt återgick till det gamla, och att i den nya republiken den ödesdigra koalitionen mellan finanskapital och junkervälde, mellan storgods och masugn fortsatte att spela den dominerande rollen i ”världens mest demokratiska stat”? Orsaken måste vara att arbetarrörelsens ”subjektiva medvetande” svikit inför den historiska situationens krav. Denna klyfta mellan teori och praktik är ämnet för ”Marxismus und Philosophie”.

”Marxismus und Philosophie” bildar ett motstycke till Georg Lukács berömda och omstridda ”Geschichte und Klassenbewusstsein”². Liksom denna är den en djupträngande filosofisk pamflett, präglad av en lidelsefull, orolig och våldsam epoks splittrande och sökande medvetande. Liksom denna är den motsägelsefull, genial, vittsvävande och skärpt på en gång. Liksom den innehåller den väsentliga sanningar och kraftiga villfarelser. Och liksom den är den en sant filosofisk prestation med en än subtil, än våldsam dialektik. Som all äkta och levande marxism genljuder den av vad Marx kallade den hegelska dialektikens ”groteska klippmusik”. ”Marxismus und Philosophie” är en ”svår” bok, ”svår” som ”Kritik der reinen Vernunft”, ”Phänomenologie des Geistes” och ”Das Kapital”. Men för den som inte ryggar tillbaka för svårigheterna ger den en rik utdelning. Den är en kritisk bok, och den kräver kritiska läsare.

Korsch menar att socialismen hade kunnat förverkligas 1918, men att de socialpsykologiska förutsättningarna fattades. Ingenting stod i vägen för socialismen, men tron på möjligheten att bygga upp en socialistisk ekonomi saknades, lika väl som en klar insikt om vilka steg man närmast skulle ta. Orsaken till detta läge var att marxismen hade förvandlats till sitt innehåll: den hade blivit ”ett system av vetenskapliga kunskaper utan omedelbar relation till klasskampen”. I ”Marxismus und Philosophie” undersöker nu Korsch hur detta skett, och han gör det i det han på marxismens historia använder Marx' och Engels' egen historiskt-dialektiska metod – ett grepp som ur marxistisk synpunkt är helt berättigat.

Till att börja med griper Korsch tillbaka på Hegel. Hegel var, med sin syn på historien som det sig självt förverkligande ”förnuftet”, vilket i en dialektisk utvecklingsprocess fullbordas i en ständigt reproducerad motsägelse mellan idén och dess adekvata företeelseformer, borgerlighetens sista och största revolutionära tänkare. Till skillnad från positivisterna finner

¹ [Marxism och filosofi](#)

² Svensk översättning: [Historia och klassmedvetande](#) – Red

Hegel inte sanningen i det omedelbart givna, utan i begreppet, som uttrycker varats inneboende, objektiva möjligheter. Om varat inte är identiskt med sitt begrepp är det ännu inte sant, och härigenom får filosofin en praktisk innebörd. Det är i full konsekvens härmed som den hegelska ”vänstern”, Hegels radikala lärjungar, proklamerar filosofin som ”sann verklighet” och kontrasterar den mot den eländiga, efterblivna, halvfeodala tyska verkligheten. Filosofin blir så till borgerlighetens i tankens form konkretiserade revolutionära rörelse.

Efter den borgerliga revolutionens seger i Frankrike och den tyska borgerlighetens pakterande med preusseri och junkerdöme förlorar filosofin denna revolutionära innebörd. Men dess revolutionära tendens upptas i stället av det kapitalistiska samhällets nya antagonistiska klass, proletariatet, och dess socialistiska rörelse: Marx och Engels lägger sig till med Hegels dialektiska metod, men förvandlar den från att ha varit den borgerliga ”revolutionens algebra” till den proletära revolutionens och den vetenskapliga socialismens metodlära. Men medan Hegel i idén såg historiens drivkraft såg Marx som materialist kulturens förutsättning i människans produktion av sina livsförnödenheter, och denna produktion betingade för honom också människans tankar och föreställningar; medan Hegel förlade utvecklingen till idéernas värld, förlade Marx den till samhället och historien. Marx avlägsnade inte idén ur utvecklingsprocessen, men upptog den i enlighet med sin materialistiska grundsyn som en objektiv faktor inom ramen av verkligheten. Så framträder enligt Korsch motsägelsen mellan produktionsförhållandena och produktivkrafterna i samhället också objektivt i form av motsägande tankar hos antagonistiska, genom samhällets ekonomiska struktur betingade klasser och deras klasskamp. Den idealistiska dialektiken nöjde sig med att helt enkelt konstatera motsägelsen mellan verklighet och begrepp – men i marxismen vinner nu teorin som tänkande hos ett verkligt subjekt en praktisk dimension. På detta sätt kan motsägelsen ”upphävas” inte bara i tänkandet utan i verkligheten. Med all rätt menar Korsch att denna möjliga identitet mellan tänkande och handlande i ett historiskt subjekt, i proletariatet, är en kärnpunkt i den marxiska dialektiken och gör den till en revolutionär och aktivistisk metod. Det är alldeles riktigt att Marx och Engels betraktade proletariatet som den klassiska tyska filosofins arvtagare och exekutor, ty proletariatet upptäcker de i kapitalismen inneboende möjligheterna till ett högre samhällssystem och förverkligar detta genom sitt – subjektiva – handlande.

Men då nu den dialektiskt-materialistiska uppfattningen innebär att medvetande och verklighet sammanfaller, uttrycker alla medvetandesformer i nuvarande skede det borgerliga samhället i dess helhet, vilket i sin tur innebär att arbetarklassen inte kan inskränka sin aktion till det ekonomiska och politiska området; denna aktion måste tillika bli en andlig, det vill säga filosofisk aktion. Jämte den fullständiga praktiska omvälvningen av hela det nuvarande samhället måste också en teoretisk omvälvning äga rum, för att det kapitalistiska systemet skall kunna ”övertinnas och upphävas” i dess helhet. Att Marx och Engels talade om filosofins övervinnande betydde inte att de fördömde filosofin – det betydde tvärtom att de ville förvandla den till omvälvande praxis. Marx' och Engels' epigoner inom den andra internationalen – Kautsky och hans efterföljare – lika väl som Lenin och hans anhängare i det nya Ryssland missförstod i positivistisk anda den marxiska inställningen till filosofin, och genom att fördriva den ur marxismen avlägsnade de dess ”subjektiva” och ”verksamma” element. I sin bok om ”Materialism och empiriokriticism” reducerar Lenin i denna anda marxismen till en mekanisk materialism à la Haeckel och vulgariserar dess kunskapsteori till passiv ”återspeglingssteori”, där kunskapssubjektets roll alldeles som i positivismen degraderas till en blott och bart mottagande.

För Korsch – och häri yttrar sig hans skarpsyn – finns det en ovedersäglig affinitet mellan den från Kautsky utgående Marx-ortodoxin inom den tyska socialdemokratien och den till statsdoktrin urartade leninismen och stalinismen. I det han nu tillämpar den marxistiska metoden på marxismen själv, sänker han den utveckling som lett därtill. Han urskiljer tre utveck-

lingsstadier av marxismen. Det första sträcker sig över perioden 1843-1848 och innefattar idéhistoriskt tiden från "Kritik der hegelischen Rechtsphilosophie" till "Kommunistiska Manifestet". Under denna period framträder marxismen som "en trots all negation av filosofin med filosofiskt tänkande alltigenom mättad teori för den som levande totalitet uppfattade och förstådda *historiska utvecklingen*", med andra ord den sociala revolutionen. Feuerbach-teserna visar hur här inte bara ekonomi och politik utan också historiskt skeende och samhälleligt handlande förenas till "omvälvande praxis". Den andra perioden omfattar tiden från den blodiga slakten på Paris-proletariatet i juni 1848 och fram till sekelskiftet – inom den faller verk som Marx' "Inauguraladresse" 1864 och arbetet med "Kapitalet", vidare den första internationalens grundande och sönderfall, Kommunen 1871, kampen mellan lassalleaner och marxister, andra internationalens grundande, socialistlagen och den tyska socialdemokratins framåtskridande. Denna långa period var praktiskt taget utan revolutionära inslag och det var helt naturligt att marxismen under denna tid förändrades, även för Marx och Engels själva, ehuru teorin som helhet förblev en teori för den sociala revolutionen. Hos Marx' och Engels' epigoner antog teorin däremot positivistiska drag – för Hilferding blev införlivandet av de nya teoretiska kunskaperna om kapitalismen en angelägenhet för den teoretiska nationalekonomin med dess positivistiska kausalsyn och utan omedelbara relationer till arbetarklassens kamp. Kautsky och den "ortodoxa marxismen" framträder under denna period med Korsch's träffande uttryck som "ett försök av traditionsbelastade teoretiker att även i fortsättningen fasthålla den sociala revolutionsteori, som utgjort marxismens första historiska företeelseform, som en alltigenom abstrakt och i realiteten till intet förpliktande, ren teori, och att förneka den nya, reformistiska teori, i vilken rörelsens verkliga karaktär nu funnit sitt uttryck, som omarxistisk". Den tredje perioden omfattar slutligen tiden från sekelskiftet och fram till början av tjugutalet. Bärarna av denna period betecknade den som den "sanna" marxismens återställande genom i främsta rummet Lenin och den tredje internationalens teoretiker. Korsch uppfattar däremot denna period, med dess revolutionära jäsning och praktiska behov av en annan teori än den under andra internationalen rådande "reformismen" och "revisionismen", som en "skenbar återuppståndelse av den marxistiska teorins ursprungliga gestalt i den kommunistiska tredje internationalen". I själva verket är den ryska bolsjevismens "marxistiska renässans" lika positivistiskt bornerad, lika fientlig till filosofin som "omvälvande praxis", lika bunden vid mekanistiska och deterministiska föreställningar om vetenskapsteori som den andra internationalens Marx-ortodoxi under Kautskys översteprästerskap. Framför allt underkastar Korsch Lenins filosofiska ståndpunkt en mördande kritik och avslöjar den som diletantism. Denna ståndpunkt innebär att man viker undan för de konkreta problem övergångsperioden mellan kapitalism och socialism ställer, och framför allt är den ett avsteg från marxismen som "en alla områden av det samhälleliga livet som totalitet omfattande teori för den sociala revolutionen". Och denna revolution måste också omfatta det andliga livet, ideologin. Kampen mot borgerlighetens kulturella och ideologiska hegemoni kan inte uppskjutas till efter revolutionen utan måste ingå som ett moment i omdaningen själv.

Habermas menar att Korsch's "räddning av marxismens filosofiska element" sker till priset av teorins "hegelianisering". Gentemot detta framhåller Gerlach att denna "räddning" hos Korsch har en utpräglad empiriskt-vetenskaplig aspekt, varunder den "andliga sfären" utan all positivistisk begränsning skall uppfattas som objektiv verklighet. Denna "räddning" måste också ses som ett "experimentellt" prov genom praktisk tillämpning, och den inleder därmed också Korsch's senare utveckling med dess kritiska uppgörelse med Marx, som till sist förde honom helt och hållet bort från marxismen. Till att börja med ledde emellertid hans speciella restitution av marxismen honom in på liknande banor som Lukács med hans glorifiering av det kommunistiska partiet som historiens exekutiva makt; 1923 stödde han närmast Lenins partiteori mot Rosa Luxemburgs "spontaneitetsteori". Står revolutionen på dagordningen – menar Korsch – är partiet "den synbara formen för det mot klassituationen svarande

tänkandet”. Men Korsch uppfattade aldrig – till skillnad från Lukács – partiet som bärare av ”sanningen om historien”: för honom var partiet ett medel till förverkligandet av arbetarrådets direkta demokrati. Naturligtvis var denna demokratiska idé om arbetarnas industriella självstyrelse inte förenlig med den bolsjevikiska uppfattningen av partiets roll; de objektiva förutsättningarna i Sovjetunionen var heller inte gynnsamma för tanken på en decentraliserad uppbyggnad av den socialistiska ekonomin på grundvalen av en vidsträckt självförvaltning. Korsch återkallade visserligen inte sitt partitagande för oktoberrevolutionen, men han ansåg inte heller att den västeuropeiska socialismen kunde eller borde gå i Sovjetunionens ledband, och sedan hans, Lukács' och Graziadeis ”avvikelser” fördömts på den tredje internationalens femte kongress 1925 och det tyska KPD slutit upp kring den stalinistiska ”bolsjeviseringen” av de ickeryska partierna, uteslöts han ur KPD. Han hade då redan avsatts som redaktör för KPD:s teoretiska organ, ”Die Internationale”. Korsch försökte sedermera skapa ett av Moskva oberoende marxistiskt parti, men försöket misslyckades och Korsch – alltmer isolerad – upphörde att vara politiskt aktiv. 1929 publicerade han sitt andra stora verk, ”Die materialistische Geschichtsauffassung”, vari han påvisar att Kautsky under sin sista utvecklingsfas metodologiskt urartat till en naturalistiskt-materialistisk ståndpunkt och retirerat till en tidig borgerligt liberal ståndpunkt. Själv utvecklar han sin marxistiska kritik av marxismen till en kritik av Marx, som för honom bort från hans tidigare positioner och till slut kommer honom att i marxismen se ett ”övergångsfenomen” på vägen mellan kapitalism och socialism; han vänder sig mot de ”jakobinska” inslagen i marxismen, som framför allt lett till en överbetoning av statens roll i socialismen. I Korsch's kritik av dialektiken skärpes tonen ytterligare, medan han däremot – och ingalunda utan skäl – hyllar Hegel som en omfattande och bred empiriker. I sitt stora verk om ”Karl Marx” (1938) försöker han en nytolkning av Marx, vars teori här inte längre uppfattas som ett utflöde av proletarietets medvetande. Marxismen är ”materialistisk samhällsvetenskap” och saknar som strängt empirisk forskning varje behov av filosofiska motiveringar. I den dialektiska metoden finner den genom kategorin ”erfarenhet genom handlande” utvidgade, empiriska och historiska metoden att särskilja historiens kunskapsföremål från naturvetenskapernas ett förfinat uttryck. Den ”aktiva” sidan av denna metod förkroppsligas i proletarietet, som för sitt syfte kan begagna teorin som medel för tänkande och handling. Och detta kan ske utan att teorin därför förlorar sin objektiva karaktär. Korsch erkänner väl det riktiga i Marx' analys av det kapitalistiska samhället, men denna analys måste föras vidare; marxismen har inte rätt att resa några monopolanspråk på den teoretiska och praktiska ledningen av den revolutionära rörelsen, utan denna måste hämta inspiration ur alla stora socialistiska tänkares verk – Korsch nämner bl.a. Thomas More, Blanqui, Proudhon och Bakunin – och ur de erfarenheter utvecklingen fört med sig. Inga övertygelser får stå i vägen om de strider mot gjorda erfarenheter.

1933 tvangs Korsch genom nazismens maktövertagande i Tyskland att gå i landsflykt, först till England, sedan till Danmark, där han bodde hos Bert Brecht. Mellan de båda utvecklades ett varmt vänskapsförhållande. Korsch blev Brechts lärare i marxism, och deras vänskap bestod provet även när deras vägar ideologiskt gick isär. Under andra världskriget bodde Korsch i USA, där han under ogynnsamma förhållanden bedrev publicistisk och vetenskaplig verksamhet. Några år efter krigets slut företog han en längre Europa-resa, då han höll föreläsningar och återigen sammanträffade med Brecht i Berlin. 1956 återkom han till Tyskland, men då som privatman – strax efteråt drabbades han av den sjukdom, som ledde till hans död den 21 oktober 1961 i Belmont i Massachusetts, USA.

Korsch's centrala betydelse ligger i hans verk från 20-talet, i hans kritik av den tyska socialdemokratins Marx-ortodoxi och den sovjetryska förfalskningen av marxismen till statsdogm med partiavlönade exegeter och kättardomar ex catedra, samt i hans idéer om socialismens förverkligande genom arbetarnas och löntagarnas industriella självstyrelse.

Dessa idéer led skeppsbrott i den tyska revolutionen. Varför? Därför att denna revolution, liksom hela den tyska utvecklingen, var hämmad, halv, förkrympt. Den tyska revolutionära vänstern bedömde situationen fel: det fanns inga förutsättningar för en socialistisk revolution i efterkrigets Tyskland; vad de återvändande tyska soldaterna och arbetarna ville var fred, bröd, avveckling av den gamla militarismen och den kejsrerliga byråkratin. Den tyska socialdemokratin var en koloss på lerbettor: den svarade inte ens mot dessa krav. 1968, ett halvt århundrade efter denna ”jämmerliga revolution”, kunde den liberalkonservative historikern Paul Sethe på tal om den socialdemokratiskt-kristligt demokratiska koalitionen i Bonn med all rätt anmärka: ”På tal om Wehners parti faller mig något in: ständigt och jämt talar de nu högst sentimentalt om att de måste offra sig för att rädda riket, liksom de måste offra sig 1918. Jämförelsen är inte så smickrande för dem som de föreställer sig. Den yngre generationen av historiker – som jag i denna punkt ansluter mig till – lutar åt den uppfattningen att Ebert begick ett grundläggande fel, då han ingick förbund med de gamla makterna, alltså med dem som var skyldiga till sammanbrottet (i dag skulle vi säga de kristliga demokraterna, då var det Hindenburg). Ebert skulle ha gjort bättre i att gå tillsammans med dem som företrädde framtiden, alltså tillsammans med arbetar- och soldatråden, som ju var demokratiska och där kommunisterna bara var en minoritet. Följderna av hans felaktiga beslut har närmast partiet och senare också riket tvingats känna på.”

Det är hårda men sanna ord, och det är ett renlighetskrav att socialdemokratin i Tyskland äntligen erkänner sitt ödesdigra misstag. Det finns ingen sanningsgrund i det av reaktionen lika väl som av högersocialdemokraterna omhuldade historiemyten att Tyskland 1918 hotades av ”en bolsjevikisk revolution”. Rådsrörelsens flesta medlemmar var socialdemokrater, och de krävde visserligen ekonomisk demokrati och industriell självstyrelse, liksom de vände sig mot preusseri, militarism och byråkratiskt godtycke. Men de uppställde i allmänhet inga socialistiska mål. Willy Brandt och Richard Löwenthal har också i sin Reuter-biografi tagit avstånd från legenden om en hotande bolsjevikrevolution. ”De till största delen politiskt oerfarna delegerade”, heter det här om öst-, väst- och sydfrentens soldatrådsdelegation, ”insåg att man måste ta makten från det gamla militära ledarskiktet såsom en förutsättning, inte för rådsrepubliken ... utan för den parlamentariska demokratin ... De visade i detta avseende en djupare insikt än ... realpolitikerna kring Ebert.”

Hur föga vuxen uppgiften att skapa en livskraftig tysk demokrati den obetydliga Ebert var, visar att han inte ens kunde tänka sig en republik utan i det längsta höll fast vid kejsardömet och blev rasande då hans partivän Scheidemann utropade republiken. Fritz Ebert var ingen socialist. Han var präglad av genomsnittstyskens ”undersåtlighet” och hade den tyske småborgarens inrotade veneration för allt vad ”överhet” hette. Det var inte bara ett brott utan en lysande dumhet då han och hans regering hetsade den fascistiske skräckfiguren Noske och de kejsrerliga officersbanden mot tyska arbetare, som till råga på allt till majoriteten var goda socialdemokrater. Det på många sätt meriterande, ja lysande reformarbete som den tyska socialdemokratin genomförde under Weimarrepublikens tid kunde inte gottgöra den skada som det brutala undertryckandet av den spirande rådsrörelsen medförde för den tyska arbetarklassen och dess medvetande, och det banade vägen för de samhällsskikt, som uppbar den tyska fascismen och som 1918/19 med socialdemokratin medgivande tilläts hovera sig som ”rikets räddare”. ”Då nationalförsamlingen den 6 februari 1919, med Ebert som rikspresident, Scheidemann som ministerpresident och Noske som riksvärnsminister, sammanträdde i Weimars i svart-rött-guld smyckade nationalteater, hade SPD uppnått sitt mål, men spelat bort en chance”, säger Wolfgang Malanowski träffande. Och därmed hade också portarna öppnats på vid gavel för den utveckling, som ledde till fascismens maktövertagande och det andra världskriget.

I och med arbetarrådsrörelsens sammanbrott förlorade Korsch's idéer om en industriell

självstyrelse genom arbetarna själva för tillfället sin aktualitet och hans kritik av klyftan mellan arbetarrörelsens teori och praktik sjönk i glömska. Den kommunistiska rörelsen blev ett bihang till den sovjetryska utrikespolitiken och socialdemokratin förde en alltmer hotad reformpolitik i skuggan av den fascism som till slut slukade båda rörelserna ute på kontinenten. Stalinismens konsolidering i Sovjetunionen och marxismens förvandling till en legitimering av sociala privilegier och ojämlikhet har emellertid återigen gjort "Marxismus und Philosophie" till en aktuell bok. Och socialismens byråkratisering i Sovjetunionen lika väl som kapitalismens fördjupade motsägelser i de "västliga" länderna har för arbetarrörelsen aktualiserat den enda gångbara vägen till socialismen i de långt framskridna kapitalistiska länderna: den industriella självstyrelsens. I denna form står den sociala revolutionen på dagordningen just nu, och i denna mening är en ny och kritisk konfrontation med Karl Korsch's idéer en fruktbar och angelägen uppgift.

Gunnar Gunnarson (1972)

Mer av Gunnar Gunnarson:

[Fascism och klassherravälde.](#)

[Georg Lukács. En essay.](#)

[Historia och klassmedvetande](#) av Georg Lukacs med förord av Gunnar Gunnarson.

[Det asiatiska produktionsättet](#) av Gianni Sofri med förord av Gunnar Gunnarson

Texter av Karl Korsch

[Den materialistiska historieuppfattningens ståndpunkt](#) (1922)

[Marxism och filosofi](#) (1923)

[Den marxiska dialektiken](#) (1923)

[Om materialistisk dialektik](#) (1924)